

MOĞOL İSTİLASI VE AKSARAY

GİZEM BOZKURT
GÖKTÜRK GEMİCİ

Anadolu'nun Türkler tarafından fethini takip eden dönemlerde, ele geçirilen bütün şehirler gibi Aksaray da yeni bir kimlik kazanmıştı. Selçuklular'ın politika dehası olarak niteleyebileceğimiz **Sultan II. Kılıçarslan** (1155-1192), 1170 senesinde yeniden kurduğu bu şehre belki de tarihin hiçbir döneminde yakalayamadığı bir şöhrat kazandı. Burada kendisi için beyaz taşlardan bir saray yaptırarak şehrin günümüze kadar gelen ismini almasını sağladı. Bunun yanı sıra **Aksaray**'da Kılıç Arslan'ın askerleri için meskenler, cami, mescit, medrese, ribat türünde pek çok dinî ve medenî eserler inşa edildi.

Bu dönemde Aksaray tam bir Türk-İslâm şehri hüviyetine büründü. Kılıçarslan, çoğu zaman Aksaray'da oturuyor, sefere çıkacağı dönemlerde askeri teçhizat ve hazırlıklarını burada tamamlıyor ve seferlerine buradan başlıyordu. Bu sebeple şehir Selçuklular döneminde **Darü'l-Cihad, Darü'z-Zafer veya Darü'r-Ribat** unvanıyla anılmaya başlamıştır. Ticaret yolları üzerinde bulunan tarihin her safhasına tanıklık etmiş, Aksaray dönemler içinde yükseliş ve düşüşler yaşamıştır. Yeni bir medeniyet sentezine Anadolu Selçuklu Devleti zamanında doğudan ve batıdan gelen parlak zekalarla ulaşmıştır.

Aksaray Belediyesi tarafından 2014 yılında kendisine amblem olarak seçilen **Alayhan Kervansarayı'ndaki** tek başlı çift gövdeli aslan figürü, Anadolu Selçuklu medeniyetinin kuruluş düşüncesini hatırlatmıştır. Horasandan yola çıkan **Mevlâna Celaleddin-i Rumi** İran, Irak, Hicaz ve

Suriye yoluyla işlediği düşünce ve tasavvufunu Anadolu'ya getirirken **Endülü's**'ten yola çıkan **Muhyiddin Arabi İspanya, Mağrip, Mısır, Hicaz Irak ve Suriye** yoluyla işlediği düşünce ve **tasavvufu** Anadolu'ya getirmiştir. Doğu ve Batının düşünce ve tasavvufu Aksaray'ın içinde bulunduğu Anadolu medeniyet havasının kadim kültürleri ile harmanlanarak hoşgörüyü dayalı **Anadolu İslam medeniyetini ortaya çıkarmıştır.**

Cengiz Han'ın vefatından sonra **Mengü Han**, Cengiz'in dört torununu toplamış ve fethedilen toprakları torunları arasında taksim etmiştir. Bu taksime göre imparatorluğun batı toprakları **Hülâgû Han'a** düşmektedir. Hülâgû Han kışlak olarak Mugan'ı seçtiği için buradan bulunan **Baycu** oradan ayrılıp **Kösedağ Savaşı** sonucunda hâkimiyet altına alınan Anadolu'ya göçmeye mecbur kalmıştır. **Noyan**, Aras üzerinden Anadolu'ya girerek, Erzurum'dan Aksaray'a kadar tüm şehirleri yağmalamış ve harap etmiştir. **Baycu Noyan'ın** II. Anadolu Seferinde Aksaray Kalesi civarı 1256'da İki ordu Aksaray yakınlarındaki **Sultanhanı** önlerinde savaş yapmış ve **Selçukluların** devlet mekanizmasında yaşanan ciddi çözümler neticesinde, Selçuklu ordusu ağır bir yenilgiye uğramıştır.

Reşîdüddin, bu savaş neticesinde **"Baycu Noyan, bütün Rum'u yani Anadolu'yu aldı ve orada büyük katliam ve yağma yaptı."** İbaresini kullanarak savaşın tahribatını ortaya koymuştur. Yapılan savaşta **İzzeddin Muhammed** başta olmak üzere Selçuklu vezir ve komutanlarının büyük bir bölümü hayatını kaybetmiştir. **II. Alâeddin Keykubad'ın** ölümünden sonra **Sultan II. İzzeddin ile Sultan Rükneddin Kılıçarslan'ın** arası bozuldu. Bunun üzerine Konya'dan kaçan saltanat ortağı Sultan Rükneddin Kılıçarslan, Aksaray üzerinden Kayseri'ye gitti. Burada sultanlığını ilan etti.

Bunun üzerine savaş çıktı. İki ordu Kayseri’de Ahmed Kalesi Ovası’nda çarpıştılar. İzzeddin galip geldi. Sultan İzzeddin, Selçuklu tahtına tekrar tek başına oturdu.

1256 yılında büyük bir orduyla Anadolu’ya hareket eden Baycu Noyan, Selçuklu Sultanı’ndan yazlık ve kışlık talep etti. Sultanın adamlarının karşı çıkması üzerine **Sultan Alâeddin Kervansarayı Sultanhanı’nda** düzlükte yapılan ve Selçuklu Sultanı’nın da bulunduğu savaşta Moğollar galip geldi. Sultan İzzeddin savaşı kaybettikten sonra Konya’ya döndü, oradan uç vilayetler yoluyla İstanbul’a gitti. Moğol Baycu Noyan ise Sultanhanı ve Kılıçaslan Kervansaray’ı civarında ordugâh kurdu. Aksaray çevrelerindeki askerin halka ziyan vermemesi için Şahnalar (asayiş memuru) tayin etti.

Sultanhanı Savaşı’nın konu edildiği rivayette Aksarâyî; tıpkı **İbni Bibî** gibi, II. ‘İzzüddin Keykâvus’un Baycu Noyan’a karşı koymak istemesinin yanlışlığını, **“Savaş, barış istemekten çok daha büyük bir hatadır.”** diyerek vurgular. Hatta müellife göre Keykâvus, Baycu’ya karşı çıkararak bu Noyan’ın Rûm diyarında gerçekleştireceği bayındırlık faaliyetlerine engel dahi olmuştu. Zira bu savaşın hemen ardından “Rûm memleketlerinin uçlarına fermanlar ve menşurlar gönderdiler. Vilâyetler barış sayesinde rahata kavuştu. Karışıklık ateşi söndü. Baycu, Aksaray’da ordunun zararını gidermek için şahnalar tayin etti. İşler öyle adaletli bir yola girdi ki halk gönül rahatlığıyla pazarlar kurdu.

Ziraatten ve ekip biçmekten geri kalmadı. Hiç kimse adalet aramak için Baycu’nun huzuruna çıkmaya ihtiyaç duymadı. Eğer bazen bir mazlum şikâyetle gitse, gidenin isteğine uygun biçimde, zalimin zulüm eli kısaltılırdı.” Aksarâyî’ye göre **“Ülkeyi kılıçla alan ordu, daha önce kâfir kalpli sözde Müslümanların bölge sakinlerine yaptığıнын yüzde birini dahi”** yapmamıştı. Müellif, Baycu Noyan’ın Rûm diyarındaki faaliyetlerini yüceltmek, daha önce hiçbir Müslüman’ın bu ülke için böyle faydalı işler yapmadığını vurgulamak adına şu beyti söyler: “Biz Müslümanız, onun adı da kâfir. / Eğer o kâfirse, sen Müslümanlığı bırak!

Aksaray’ın II. Kılıç Arslan döneminde başlayan parlak dönemi kısa aralıklarla Moğol istilasına kadar sürmüştür. Anadolu Selçuklu Devleti zamanında, 1243 Köseadağ savaşından

sonra Baycu Noyan kendisi için Anadolu’da uygun bir yer aramaya başlamıştı. Mengü Kaan’ın batı bölgesine yönetici olarak Hülagu’yu ataması bu göçü zorunlu hale getirmişti. Moğol Prensi Hülagu’nun kendine yerleşme yeri olarak Mogan’ı seçmesinden sonra *Baycu Noyan 1256 yılında yanına ailesini ve birliklerini alarak Aksaray’a gelmiş ve burasını kendisi için merkez olarak seçmiştir.*

Baycu Noyan’ın kendine payitaht olarak Aksaray’ı seçmesinin altında buranın coğrafi ve sosyal konumu yatmaktadır. Moğolların başkenti Mogan bildiğimiz gibi Hazar Gölünün batı kıyılarındadır. Burası Anadolu Selçuklularının başkentleri olan Konya ve Kayseri şehirlerine çok uzak olduğu için Anadolu’nun yönetimi zorlaşıyor ve otorite eksikliğinden dolayı Moğol idaresine karşı sık sık ayaklanmalar oluyordu. **Aksaray, Konya ve Kayseri** şehirlerinin ve Anadolu’nun ortasında olduğu için yönetim merkezi olmaya uygundu. Ayrıca sınırları içinde bulunan han ve saraylar ile Moğol askerleri için doğal bir yerleşim yeri vazifesi görüyordu.

Bunun yanı sıra yeşil bozkırları ve çayırılarıyla, Moğol atları ve insanları için Moğol steplerini anımsatıyordu. 1256 yılında Sultanhanı yakınlarında gerçekleşen savata Selçuklu ordusu Moğol ordusu karısında yenilgiye uğradı. II. Keykavus Antalya üzerinden Denizli’ye oradan da Bizans’a kaçtı. Aksaray, Moğolların Anadolu’daki payitahtı olarak bu dönemde önemli gelimeler gösterdi ve yönetim değişikliklerinin ve ayak oyunlarının en önemli merkezi haline geldi. 1266 tarihinde Anadolu Selçuklu hükümdarı **IV. Kılıç Arslan, Moğollar ve Muinüddin Pervane** iş birliğiyle burada zehirlenerek öldürüldü.

1280 tarihinde Anadolu hasları yönetimine atanan ve ünlü tarihçi **Kerimüddin Aksarayî’nin** de emrinde bulunduğu **Mücireddin Emirah** illerini Aksaray’dan yönetti. Moğolların gelişi Aksaray’da iyi sonuçlar doğurmamıştır. Bu dönemden günümüze ulaşan hiçbir mimari eser yoktur. Moğollar kendilerine zararı olduğu gerekçesiyle cami, kervansaray gibi yerleri onaranları dahi cezalandırmışlardır. Dönemin canlı tanığı Kerimüddin Aksarayî, Sultanhanı kervansarayını tamir ettirdiği için cezalandırıldığını eserinde açıkça ifade etmektedir.

Moğollar Aksaray'ın otlaklarından, atlarından ve gelir kaynaklarından faydalanmışlar, ama buradan elde ettiklerinin büyük bir bölümünü merkezleri olan Mogan ve Aladağ'a göndermişlerdir. Ayrıca maiyetlerinde gelenlerin yerleşmeleri için yerli halkı evlerinden çıkarmışlar, buralara kendileri oturmuşlardır. Aksaray'da kendi güvenliklerini sağlamak için neredeyse herkesi yerinden yurdundan etmişlerdir. Moğollar kendi dönemlerine kadar Anadolu Selçuklu Devleti'nin en önemli şehirlerinden birisi olan Aksaray'a ölümcül bir darbe vurmuşlar ve gerilemesine neden olmuşlardır.

Kısaca Selçuklu Devleti'nin yükseliş dönemi diyebileceğimiz dönemlerde yıldızı parlayan Aksaray, Moğol işgali döneminde Anadolu'nun diğer şehirleri gibi işgalden, kargaşa ve çatışmadan payına düşeni almıştır.

KAYNAKÇA

Aksaray Valiliği Tanıtım

AKSARAYÎ, Kerimüddin (2000), Müsameretü'lAhbâr, (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ramazan ATA, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi Bahar-2016 Cilt:15 Sayı:57 (568-578)

İlhanlı Dönemi Tarih Yazımında Moğolların Anadolu Hâkimiyetine Meşruiyet Sağlama Argümanları Mustafa Uyar TTK

MOĞOL İSTİLASI NETİCESİNDE ANADOLU'DA İKTİSADÎ HAYAT Nagehan VURGUN Necmettin Erbakan Üniversitesi

OSMAN TURAN'A GÖRE ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ ZAMANINDA AKSARAY